

373.3.018.53:783:8

МАЙБА ОЛЬГА

м. Мелітополь

hmarka2008@rambler.ru

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто педагогічні принципи, що визначають, специфіку, зміст і способи організації педагогічного процесу вокально-хорового співу учнів початкових класів в умовах недільної школи. Висвітлені характеристики визначених загальнопедагогічних та специфічних принципів навчального процесу вокально-хорового співу на основі духовних піснеспівів. Духовні піснеспіви розглядаються нами не тільки як зручний матеріал для формування вокально-хорових знань, умінь та навичок, але і як виховний потенціал і можливості його реалізації у процесі вокально-хорового навчання учнів початкових класів. Отже, лише комплексне забезпечення визначених педагогічних принципів може стати основою для вирішення проблеми формування духовних цінностей у процесі вокально-хорового навчання молодших школярів.

Ключові слова: принципи, духовні цінності, церковний спів, недільна школа, молодші школяри.

Проблема формування духовно-моральних цінностей особистості у нашій країні сьогодні, як ніколи, актуальна. Особливо, якщо йдеться про молодший шкільний вік, коли формується духовно-моральна основа майбутнього громадянина нашої держави. Метою сучасної освіти має бути не лише залучення дитини до наукових і культурних досягнень людства. Її метою є одночасне формування високодуховної, вільної і відповідальної особистості. Індивідуальність особистості полягає у тих духовних цінностях, якими

наповнена її душа. Духовні цінності формуються у ранньому дитинстві. Під духовними цінностями молодших школярів ми розуміємо психологічну характеристику, що виражає прихильне ставлення дітей до загальнолюдських ідеалів Добра, Справедливості, Краси, а також прагнення до самовдосконалення та регулювання повсякденної поведінки з позицій високої моральності. Сьогодні стає очевидним, що стан сучасного суспільства характеризується глибокою кризою духовності, яка охопила всі сторони життєдіяльності людини. Тому необхідність дослідження формування духовних цінностей молодого покоління усвідомлюється як актуальна проблема сучасної педагогіки.

Одним з ефективних засобів формування духовних цінностей дітей молодшого віку є навчання церковному співу, який втілює в собі загальнолюдські цінності, несе яскраво виражену естетичну спрямованість, дає дітям знання історії та витоків культури своєї країни; допомагає звернутися до совісті, добра, краси, шляхетності, внутрішньої дисципліни; сприяє розвитку почуття любові і співчуття до людей; навчає уважного і дбайливого ставлення до природи; виховує почуття краси, гармонії; поповнює слухове сприйняття новими інтонаціями, образами. «Церковний спів відкриває дітям світ музичного мистецтва і робить доступним розуміння його краси» [2, с.5].

Формування духовних цінностей молодших школярів через навчання церковного співу сприяє більш повному використанню інтелектуального, мотиваційного, емоційного, творчого та діяльнісного потенціалу. Найбільш ефективною формою у цьому процесі, на нашу думку, виступає робота недільної школи, яка створює умови для формування духовних цінностей учнів початкових класів.

Навчальний процес вокально-хорового співу молодших школярів в умовах недільної школи має ряд специфічних особливостей і закономірностей, що визначають її ефективність.

Аналіз робіт з музичної педагогіки свідчить про наявність наукового підґрунтя для вирішення проблеми формування духовних цінностей молодших

школярів у процесі вокально-хорового навчання. Проблема духовних цінностей особистості на основі культурних традицій розглядалися у працях В.Андрущенка, І.Беха, О.Бондаревської, І.Зязуна, В.Лугового та ін.; щодо питань системи педагогічних принципів музично-освітнього процесу звертались фахівці в галузі музичної педагогіки: А.Болгарський, А. Козир, Г. Падалка, В.Орлов, О.Олексюк, Т.Танько, В.Федоришин, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.. Вагомий внесок у розвиток дитячого вокально-хорового мистецтва внесли українські композитори-музиканти, а саме: В. Верховинець, П. Демуцький, С. Дрімцов, О. Дзбанівський, П. Козицький, О. Кошиць, М. Леонтович, Б. Лятошинський, Я. Степовий, Л. Ревуцький, К. Стеценко, В. Барвінський, С. Людкевич. Їх твори для дітей і молоді посіли чільне місце в репертуарі учнівських хорів України. Важливими для нашого дослідження є праці щодо проблем вокально-хорового навчання учнів початкових класів (О.Апраксіної, В.Шацької, Д.Локшина, Г.Стулової, Д.Огороднова та ін.) Грунтовний матеріал для церковно-співочої практики, можливості її розвитку висвітлили у працях сучасні музикознавці, регенти Д.Болгарський, І.Сахно, А.Грідненко, О.Тарасенко, О.Кириченко та ін..

Однак, принципи і умови забезпечення процесу формування духовних цінностей молодших школярів під час вокально-хорового навчання в умовах недільної школи розроблені недостатньо. Одна з причин такого стану справ, на наш погляд, криється у використанні недостатньо ефективних методик вокально-хорового навчання, що не враховують психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку і не відповідають основним вимогам, що висуваються до організації процесу навчання, таким, як спадкоємність, послідовність і систематичність. Тому маємо підстави вважати, що необхідно шукати методи вдосконалення педагогічних умов і принципів формування духовних цінностей учнів початкових класів у процесі вокально-хорового навчання. Отже, метою даної статті є визначити педагогічні принципи формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.

Одним із надсуттєвих завдань навчання вокально-хорового співу у недільній школі є формування духовних цінностей учнів початкових класів на основі вивчення духовних піснеспівів. Піснеспів – це складова богослужіння, призначена для співового виконання: акафист, алилуарій, антифон, ірмос, іпакой, канон, кондак, причасний, прокимен, псалом, стихира, тропар тощо; тропар[4, с.94]. Зміст вокально-хорового навчання молодших школярів в умовах недільної школи в цілому, має мотиваційно-спонукальну спрямованість, високу інформативність і музичну доступність. Метою вокально-хорового навчання молодших школярів в умовах недільної школи є оволодіння вокально-співочими знаннями, навичками й уміннями, постійна участь у Богослужінні, у православних фестивалях, конкурсах, музичних заходах і проектах. Отже, формування духовності особистості – найважливіше педагогічне завдання і мета вокально-хорового навчання в умовах недільної школи.

Враховуючи традиційні принципи дидактики вищої школи та принципи, що закладено в основу процесу її подальшого розвитку, у побудові організаційно-методичної системи формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання, ми спиралися на принципи, що визначають, на нашу думку, специфіку, основу змісту і способів організації педагогічного процесу спрямованого на формування досліджуваного феномена. Принцип (від лат. *prīncipi rīum* – основа, начало) означає вихідне положення, провідну ідею, першорядне правило певної діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту цієї діяльності або припису щодо порядку і способу її здійснення [3].

У педагогічній науці на сучасному етапі зустрічаються неоднакові класифікації принципів навчання і виховання. На думку О.Рудницької, найчастіше основні освітянські принципи стосуються:

- вибору змісту навчального матеріалу (наприклад, принципи доступності, врахування вікових можливостей, системності, зв'язку теорії з практикою, співвіднесення з довколишньою дійсністю, наочні, тощо);

- організації педагогічного процесу (наприклад, принципи системності, плановості, контролю, поєднання різних форм і методів навчання та виховання тощо);

- необхідності врахування психологічних механізмів засвоєння знань і способів діяльності (наприклад, принципи свідомості, емоційності, активності, ґрунтовності, міцності, тощо) [1].

Керуючись вищевикладеним, вокально-хорове навчання молодших школярів в недільній школі забезпечує комплекс педагогічних принципів, а саме:

1. Принцип спрямованості навчання – у взаємозв'язку завдання, навчання, виховання і загального розвитку дітей. Суть його вимог у тому, що вся виховна та навчальна робота, і кожна конкретна педагогічна задача повинні бути підпорядковані досягненню спільної мети розвитку особистості; вчителі, повинні підпорядкувати цієї меті свою роботу. Вимоги цього принципу успішно реалізуються при дотриманні певних правил, серед яких: планувати навчально-виховну роботу як спосіб досягнення спільної мети навчання і виховання; вести навчання на основі формування у дитини ідеалу (індивідуальної мети), який відповідає спільній меті; визначати роль кожного заходу в загальній системі навчально-виховної роботи як етапу на шляху до мети; підготовку і проведення кожного заходу здійснювати на основі системного підходу до виконання завдань навчання і виховання. Ми розглядаємо цей принцип як досягнення мети нашого дослідження, а саме: формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання на прикладі вивчення духовних піснеспівів.

2. Принцип доступності. Передумовами успішного, ефективного навчання є відповідність змісту, форм і методів до вікових особливостей, розумових можливостей учнів. Суть доступності вокально-хорового навчання в умовах недільної школи полягає в тому, щоб учні початкових класів сприймали і розуміли зміст духовних піснеспівів. Доступно організувати навчання означає звертатися до найвищої межі можливостей учнів з метою постійного підвищення цих можливостей. Водночас цю найвищу межу не можна

переступати, оскільки в такому разі чимало у змісті навчання стане незрозумілим.

3. Принцип системності і послідовності. Зумовлений логікою науки й особливостями пізнавальної діяльності, які залежать від вікових закономірностей розвитку дітей. Передбачає системність у роботі вчителя (постійну роботу над собою, опору на засвоєне при вивченні нового матеріалу, розгляд нового матеріалу частинами, фіксування уваги учнів на питаннях підвищеної складності, проаналізувавши хід і проведення уроків, здійснення внутрішньо предметних і міжпредметних зв'язків), а також системність у роботі учнів (систематичне відвідування занять, увага на заняттях, час виконання завдань, систематичне повторення навчального матеріалу). Наприклад, у процесі вивчення духовних піснеспівів молодшими школярами необхідно враховувати принцип поступового і системного розвитку вокально-хорових вмій і навичок. Богослужбовий спів є одним із проявів певного порядку. Конкретним виразом цього порядку є розспіви і гласова система. Розспів – це система співів православної церкви, об'єднана певними принципами побудови мелодії [4, с.128]. Ознаками розспіву є: тип поспівок, теситура, мелодичний склад, ритмічна побудова, загальний характер. У цьому музичному чинопослідуванні кожна конкретна мелодія закріплена за певним богослужбовим текстом або групою текстів, а також прив'язана до певного часу доби, тижня, року. Тому розспів являє собою не тільки чисто мелодійне поняття, а й поняття богослужбове і поняття календарне, бо саме розспів організовує і вибудовує мелодійний матеріал на основі богослужбового чину і священного календаря. Найдавнішими розспівами є: великий знаменний, грецький, болгарський, київський. Нині розспіви є основним інтонаційним фондом українського церковного співу. Глас – це сукупність текстів змінних частин богослужінь тижневого кола, які протягом одного тижня виконують на одну мелодію; мелодію, на яку виконують зазначені богослужіння [4, с.40]. Отже, у навчальному процесі вокально-хорового співу недільної школи використовується системність і послідовність освоєння навчального музичного

матеріалу відповідно до православного річного кола богослужінь. Наприклад, тропарі Різдва Христова та Великодня вивчаються напередодні цих свят.

4. Принцип зв'язку теорії з практикою. Під цим принципом ми розуміємо навчання слухового досвіду юного співака із практикою кліросного співу. Учні опановують співоче мистецтво на добре знайомому їм музичному матеріалі. Протягом року діти співають під час богослужінь (антифони, ектенії, тропарі, піснеспіви «Достойно є», «Херувимська», основні молитви: «Вірую», «Отче наш»); виступають на Різдвяному і Великодньому святах. Цей принцип передбачає вивчення в першу чергу тих співів, які звичні і співаються на молебнях та службах у храмі. Крім того, у процесі вокально-хорового навчання важливу роль відіграють такі принципи, як: перспективності, колективного характеру навчання та врахування індивідуальних особливостей учнів, посильних труднощів, єдності художнього і технічного розвитку учнів, принцип слухового сприймання музичного явища, його усвідомлення і творчого виконання.

У ході нашого дослідження, основою навчального процесу дітей молодшого шкільного віку вокально-хорового співу є специфічні принципи, спрямовані на розвиток музикальних здібностей, інтересу і емоційного ставлення до церковного мистецтва, виховання музичного смаку, культури в цілому, а значить і формування духовних цінностей.

1. Принцип інтегрованого підходу (синтезу мистецтв: літературного, музичного і образотворчого). Вивчення духовних піснеспівів значною мірою зумовлюється інтегрованим підходом до цього процесу. Цей принцип ґрунтується на тому, що під час співів розкривається внутрішній світ дитини і з'являються широкі можливості для художньо - творчого розвитку дітей у процесі поєднання різних видів мистецтва. Наприклад, діти із задоволенням беруть участь в організації виставок ікон для загального огляду, у концертному виконанні церковної музики, із задоволенням «малюють музику». Ідея комплексного впливу різних видів мистецтв має багато проблемних аспектів і різних пояснень. Можна виділити два основних підходи до її втілення у

навчальний процес недільної школи: а). інтеграція навчальних предметів за типом проведення бінарних занять (церковний спів і література, церковний спів і образотворче мистецтво і т.д.); б). поглиблення і розширення міжпредметних зв'язків у межах навчання предмета «Церковний спів». Ми вважаємо, що другий шлях є більш раціональним і реальним в умовах сучасної недільної школи. Міжпредметні зв'язки є ефективним засобом формування духовних цінностей під час навчання церковного співу.

2. Принцип емоційного впливу. Першоосною цього принципу є вміння регента виражати своє ставлення до церковного твору особливими словами, жестами, мімікою; налаштувати дітей на щире, «відкрите» сприйняття духовної музики. Готуючись до заняття, педагог добирає методи і прийоми, що сприятимуть успішному виконанню поставлених завдань. Проте їх застосування повинно бути гнучким. У цьому виявляється майстерність регента, вміння бачити своїх вихованців і керувати ситуацією. Згасання у дітей інтересу до діяльності - це сигнал для негайного переходу на нові методи і прийоми, інші види музичної діяльності або інший репертуар.

3. Ігровий принцип. Для створення емоційних, невимушених, захоплюючих умов важливе значення має ігровий принцип навчання. У грі ми вбачаємо могутнє джерело формування творчої активності дітей – розвитку інтересу, прагнення до пізнавальної діяльності, різних творчих здібностей. Аналіз педагогічних досліджень сутності поняття “гра” дозволяє стверджувати, що гра є багатофункціональним педагогічним методом. В умовах гри діти краще засвоюють, легше запам'ятовують навчальний матеріал. Для активізації дитячої ініціативи і інтересу до занять «Церковного співу» ми пропонуємо завдання в ігровій формі, які створюють на уроці невимушену атмосферу, благотворно впливаючи на хід навчального процесу. Усі творчі завдання згруповані за їх приналежністю до певних видів музично-естетичної діяльності: слухання, співу, гри на ДМІ та ін.

Отже, вокально-хорове навчання молодших школярів в недільній школі – це інтегрований багатоплановий психомоторний процес, спрямований на

формування ціннісно-естетичного ставлення до навколишньої дійсності, поглядів, уявлень, а також художньо-естетичних знань, спеціальних вокально-хорових умінь та навичок при врахуванні вікових психологічних особливостей дітей. Визначені загальнопедагогічні та специфічні принципи навчання вокально-хорового співу дає можливість для виконання різноманітних завдань і забезпечує повноцінний розвиток мотивації, емоційності і широкого кола творчих і музичних здібностей учнів початкових класів. Такий комплекс педагогічних та специфічних принципів навчального процесу може підготувати підґрунтя у формуванні духовних цінностей молодших школярів в умовах недільної школи. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи стане предметом наших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посіб. /О.П.Рудницька. — К.: ІЗМН, 1998. — 248 с.
2. Сосновський А. Методика преподавания учебных предметов начальной школы – Екатеринослав, 1908. – 214 с.
3. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень /Уклад.: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789, [2] с. – (Словники України).
4. Пуряєва Н. Словник церковно-обрядової термінології. – Л.: Свічадо, 2001. – 155 с.

References

1. Rudnytska, O.P. (1998). *Music and culture of personality: problems of modern teacher education*. Kyiv: IZMN. [in Ukraine].
2. Sosnovsky, A. (1908). *Methods of teaching elementary school subjects*. Ekaterinoslav. 5. [in Russian].
3. Skopenkov, O.I., Tsymbaliuk, T.V.(2006). *The modern dictionary of foreign words: about 20 thousand. Words and phrases life*. Kyiv: Trust. 2. [in Ukraine].
4. Puryayeva, N. (2001). *Glossary of church ritual terminology*. Lviv : Svichado. [in Ukraine].

OLGA MAIBA

Melitopol

**PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF SPIRITUAL
VALUES OF THE PRIMARY SCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF
VOCAL AND CHORAL EDUCATION.**

The article deals with pedagogical principles that determine the specifics, content and ways of organizing the pedagogical process of vocal and choral singing of primary school children in the conditions of Sunday school. The characteristics of certain general pedagogical and specific principles of the educational process of vocal and choral singing on the basis of spiritual hymns are highlighted. Spiritual chants are considered by us not only as a convenient material for the formation of vocal and choral knowledge, skills and abilities, but also as an educational potential and the possibilities of its implementation in the process of vocal and choral education for primary school children. Thus, only comprehensive provision of certain pedagogical principles can become a basis for solving the problem of the formation of spiritual values in the process of vocal and choral education of primary school children.

Key words: *principles, spiritual values, church singing, Sunday school, primary school children.*

Ольга Майба

Мелитополь

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ВОКАЛЬНО-
ХОРОВОГО ОБУЧЕНИЯ.**

В статье рассмотрены педагогические принципы, определяющие, специфику, содержание и способы организации педагогического процесса вокально-хорового пения учащихся начальных классов в условиях воскресной школы. Освещены характеристики определенных общепедагогических и специфических принципов учебного процесса вокально-хорового пения на основе

духовных песнопений. Духовные песнопения рассматриваются нами не только как удобный материал для формирования вокально-хоровых знаний, умений и навыков, но и как воспитательный потенциал и возможности его реализации в процессе вокально-хорового обучения учащихся начальных классов. Таким образом, только комплексное обеспечение определенных педагогических принципов может стать основой для решения проблемы формирования духовных ценностей в процессе вокально-хорового обучения младших школьников.

Ключевые слова: *принципы, духовные ценности, церковное пение, воскресная школа, младшие школьники.*

Стаття надійшла до редколегії 24.04.2017р.

Інформація про автора

Прізвище, ім'я, по батькові: Майба Ольга Костянтинівна

Основне місце роботи: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б.Хмельницького

Посада: викладач кафедри «Теорія і методика музичної освіти та хореографії»

Науковий ступінь

Вчене звання

Електронна адреса : Ольга Туча <hmarka2008@rambler.ru>

Телефон (обов'язково): 0502707973; 0689802078

Повна адреса, на яку необхідно

надсилати збірник наукових

праць (із зазначенням поштового

індексу) або номер відділення : м.Мелітополь, відділення№8, «Нова пошта».